

İsrail: Türkiyesiz Güvenlik

Israel: Security without Turkey

Engin AKÇAY

*Yrd. Doç. Dr., Turgut Özal Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi,
(eakcay@turgutozal.edu.tr)*

İbrahim Aytaç ANLI

Turgut Özal Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı, (ibrahim.a.anli@gmail.com)

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Güvenlik, İsrail,
Siyonizm, Türkiye

İsrail son dönemde ikili ilişkilerdeki bozulmayla birlikte Türkiye'nin güvenlik alanındaki geleneksel desteğini büyük ölçüde yitirmiştir. Bu yeni duruma karşı İsrail'in geliştirdiği politikaların anlaşılmasında bu ülkenin güvenlik zihniyetinin tarihi, toplumsal, dini ve politik yönlerden analizi faydalı bir arka plan sunacaktır. İsrail'in pragmatik ve lider merkezli güvenlik geleneğinin mevcut güvenlik politikası Türkiye'yi dışlayarak ciddi verimlilik ve sürdürülebilirlik riskleri almaktadır. Bu itibarla çalışma, İsrail'in Türkiye'yi göz ardı eden yeni güvenlik yaklaşımını irdelemektedir.

ABSTRACT

Keywords:

Security, Israel,
Zionism, Turkey

With the deterioration in bilateral relations recently, Israel has lost most of Turkey's traditional support in security. Analyzing the historical, societal, religious and political aspects of Israel's security mentality will serve as a helpful background in understanding the policies developed by this country in response to this new situation. The present policy of Israel's pragmatic and leader centered security tradition is taking serious efficiency and sustainability risks by excluding Turkey. This study, in this respect, scrutinizes Israel's new security approach which ignores Turkey.

1. GİRİŞ

Tarih boyunca Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi büyük dinler için kutsal anlamlar taşıyan bir coğrafyada kurulmuş olmak, kuşkusuz, İsrail devletinin güvenlik kaygılarının ve politik hassasiyetinin temelini oluşturmaktadır. Bugün İsrail pek çok açıdan bir çeşitliliğin resmi görünümündedir. Kayıtlara (CIA, 2013) göre İsrail'in 7,6 milyonluk nüfusunun yaklaşık % 76'sını Yahudiler, % 17'sini Müslüman Araplar, % 2'sini Dürziler, geriye kalan kısmını ise Çerkez, Ermeni ve diğer topluluklar oluşturur. Bu nüfusun 320 bin kişilik bölümü Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Golan Tepelerindeki Yahudi yerleşim bölgelerinde yaşamaktadır. Yahudilerin hâkim unsur olduğu bu toplumsal yapıdaki çeşitlilik Yahudi kimliğinin kendi içinde de bariz şekilde görülmektedir. İsraili Yahudilerin yaklaşık % 50'si kendini seküler olarak tanımlarken, % 30'u geleneksel, geriye kalan % 20'lik nüfus ise dindardır (Halperin-Kaddari ve Yadgar, 2010:11).

İsrail'in kolektif kimliği din, milliyetçilik ve Holokost olmak üzere üç temel unsur (Barnett, 1996:345) üzerine kuruludur. Kurucu ideoloji olan Siyonizm'in temel vurguları "İbranice'nin ihyası, Filistin'i Yahudiler için tek vatan seçeneği olarak kabul etme, bu toprak parçası ile başka ülkelerin Yahudi yurttaşları arasında kurumsal bağlar oluşturma ve modern milliyetçilik ile tarihi – dini olan arasında köklü bağlar kurmak için belli kavram ve sembollerin kullanılması" (Goldberg, 2003:12) olarak özetlenebilir. Siyonizm Yahudilerin Batı toplumu içinde güvende olmadıkları ön kabulüne dayanmasıyla (Barnett, 1996:346) güvenlik kavramının son derece merkezi olduğu bir akımdır. Konu İsrail olduğunda güvenlik; asker, polis ve istihbarat ilintili kurumların görev alanı veya hükümetlerin bunları en doğru biçimde yönetme sorumluluğunun ötesinde bir anlam ifade eder. Güvenlik İsrail'in idealleri ve kurumları ile kendini ifade eden bir kolektif şurdur ve bu yönüyle savunmanın dışında dış politika, ekonomi ve sosyal politikaların yapım sürecinde de en belirleyici faktör olmuştur. Bu yüzden güvenliğin kendi içinde alabildiğine çeşitli olan İsrail Yahudiliğini günümüze dek bir arada tutan önemli bir ortak payda olduğu (Boardman, 2007:1) şeklinde yorumlar yapılmaktadır.

Kültür ve kurumsal yapıların ülkelerin güvenlik çıkarlarının tanımlanmasında veya doğrudan güvenlik politikalarının belirlenmesinde etkili olduğu (Jepperson vd., 1996:11) savunulmaktadır. Kimi sosyal inşa kuramcılarının (Baylis, 2008:80) göre sosyal yapıların eylemler üzerindeki etkisi, dönüşümü imkânsızlaştıracak derecede bağlayıcıdır. İsrail bu tezin son

derece ikna edici olduğu bir örnektir. İsrail toplumu ve karar alıcıları için siyasi kültürün temel referansı devletin Yahudi kimliğidir. Bu kimlik ve onun iç dinamikleri ülkenin siyasi evrenindeki tüm duygu, düşünce inanç ve davranışı biçimlendirir. Bu etkiyi bazı örneklerle somutlaştırmakta fayda vardır.

İsrail, din – devlet ilişkilerinin sancılı olduğu bir ülkedir. Toplumun dine ve onun rolüne bakışındaki çeşitliliğin farkında olan Siyonist kurucular İsrail’i seküler veya dini olarak tanımlamaktan kaçındıklarından ülkenin yazılı bir anayasası yoktur (Goldberg, 2003:4). “Statüko” olarak bilinen ve dini liderlerle seküler liderler arasında 1947 yılında varılan bir mutabakata (Halperin-Kaddari ve Yadgar, 2010:14) dayanan bu denge politikası ile dindarlar Şabat tatili, evlilik hukuku, koşer kuralları gibi konularla ilgili düzenlemelere etki etme gücüne sahip olmuştur (Goldberg, 2003:19). Yahudi devletinin varlık ve bekasını esas alan bu karşılıklı taviz politikası ile temelde seküler bir ideoloji olan Siyonizm’e mesafeli duran dindar Yahudilerin İsrail’in kurulmasına doğrudan muhalefet etmeleri önlenmiştir.

Dini etki yukarıda belirtilen düzenlemelerle sınırlı olmayıp güvenlik politikalarına da uzanır. Öyle ki, bir ferdin sadece din öğrenmekle meşgul olması anlamına gelen “Torato Omanuto” düzenlemesi ile güvenliğin en öncelikli konu olduğu İsrail gibi bir ülkede dindarlar askerlikten muaf tutulmuştur. 2007 yılı verilerine göre askerlikten muafiyetten yararlananların sayısı elli bin civarındadır ve bu sayı askerliğe elverişli nüfusun % 11’ini teşkil etmektedir. Dindar kesimdeki yüksek nüfus artış oranından ötürü, uygulama devam ettiği sürece bu yüzdenin büyümesi beklenmektedir (Greenberg, 2012). İsrail’in kurulduğu 1948 yılında sadece 400 kişinin yararlandığı uygulama ilk dönemlerde kabul edilebilir bir durum olarak görülmüştür. Geline nokta ise hiçbir yasal zemini olmayan ve tamamen bir teamülden ibaret olan “Torato Omanuto”da değişikliğe gidilmesi tartışılmaktadır. Askerlik muafiyetine dair herhangi bir değişiklik vergi muafiyeti konusunda da emsal teşkil edebileceğinden, içinde bulunulan süreç dindar kesimin hayatını derinden etkileme potansiyeline sahiptir. Seküler kesimin “Torato Omanuto”da değişim talebine karşın dindarlar için böylesi bir durum ülkeyi bir arada tutan “Statüko”nun feshi (Balcı, 2012) anlamına gelebilecektir. Bir diğer ifadeyle İsrail, kurulabilmek için başlattığı bir uygulamayı var olabilmek için durdurmak gibi paradoksal bir durum ile karşı karşıyadır. Zira kıt insan kaynakları ile kendisine hiç de dostane bakılmayan bir coğrafyada var olmaya çalışan İsrail’in bu denli yüksek oranda askerliğe elverişli nüfustan vazgeçme lüksü yoktur.

Ülkenin Yahudi nüfusunun iç çeşitliliği ile güvenlik politikalarının kesiştiği tek alan din – devlet ilişkileri değildir. İsrail Yahudiliği içindeki kültürel – etnik farklılıkların da başta savunma ve dış politika gibi temel politikalara etkisi söz konusudur. Bilindiği gibi İsrail bir göçmenler ülkesidir. Yahudiler 19. yy. sonlarından başlayarak dünyanın birçok ülkesinden Filistin’e göç etmişler ve gelirken asırlardır yaşadıkları eski ülkelerinin kültürlerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Avrupa kökenli Aşkenaziler, İspanya – Portekiz kökenli ve çoğunlukla Osmanlı tebaası olan Seferadlar, Arap ülkeleri ve İran’dan gelen Mizrahiler bu grupların başlıcalarıdır (Özmen, 2006:38). Bu çerçevede Aşkenaziler kuruluşundan bu yana İsrail’de en etkili topluluk olmuştur. İsrail’in politik, askeri, ekonomik ve kültürel eliti genellikle Aşkenazi olmuştur (Halperin-Kaddari ve Yadgar, 2010:13). Örneğin İsrail cumhurbaşkanları ve başbakanlarının tamamına yakını Aşkenazi kökenlidir. Benzer şekilde savunma bakanları ve genelkurmay başkanları da genel olarak Aşkenazi isimler arasından çıkmıştır. Geldikleri coğrafya itibariyle Aşkenazi toplumunun Müslümanlarla birlikte yaşama tecrübesi yoktur. Bir diğer ifadeyle, İsrail’in temel politikalarını belirleyen kadrolar ülkenin içinde bulunduğu Müslüman / Arap coğrafyaya son derece yabancı bir kültürden gelmişlerdir. Kültürel yabancılığa “öteki” ile ilgili travmatik toplumsal hafızayı da eklemek gerekir çünkü Aşkenazi Yahudiler eski vatanları olan Avrupa’da asırlar boyunca önceleri Hıristiyanlık daha sonraları ise milliyetçilik kaynaklı antisemitizme maruz kalmışlardır. İsrail toplumsal yapısı ile ilgili bu durumun güvenlik politikalarına ne derece etki ettiği önemli bir araştırma konusudur ve bazı ipuçlarından söz etmek mümkündür. Örneğin İsrail’in tüm büyük savaşları ve genişlemeleri ağırlıklı olarak Aşkenazi tabandan oy alan İşçi Partisi’nin hükümet olduğu dönemlerde gerçekleşmiştir (Arı, 2008: 322).

2. İSRAİL GÜVENLİK GELENEĞİ

2.1. GELENEKSEL GÜVENLİK AKTÖRÜ: ORDU

Resmi adıyla İsrail Savunma Kuvvetleri olarak bilinen İsrail ordusu, şüphesiz, İsrail güvenlik zihniyetini biçimlendiren en etkili aktördür. Güvenlik konusunun İsrail toplumu ve devleti için ifade ettiği geniş anlamla orantılı olarak, ordunun merkezi rolü hayatın pek çok alanında kendini hissettirir. Bu etki savunma harcamalarının GSMH’ya oranı, askerlik hizmetine dair kanunlar, asker başına düşen harcama gibi nicel kıstaslar esas alındığında net olarak görüleceği gibi, savunma bakanının dünyanın pek çok ülkesindeki mevkidaşları ile kıyaslandığında sahip olduğu ayrıcalıklı konum gibi nitel değerlendirmelere bakılarak da ölçülebilir (Boardman, 2007:1).

Bonn International Center for Conversion tarafından yayımlanan indekse (BICC, 2012) göre İsrail dünyanın en militarize ülkesi durumundadır. İsrail – Arap savaşlarının kronolojisine bakıldığında her jenerasyonun önemli ölçüde bilfiil savaşa katıldığı ve bunun bir sonucu olarak ordu – toplum iç içeliğinin taze kaldığı görülür. GSMH’nın % 7,3’ünü savunma harcamalarına ayıran İsrail bu oran ile dünyada altıncı sıradadır (CIA, 2013). Askeri teknolojilerde bağımsızlık politikasını hassasiyetle uygulayan İsrail kişi başına düşen Ar-Ge yatırımında dünya üçüncüsüdür (CBU, 2011:23). Mecburi askerlik süresi erkekler için 36, bayanlar için ise 21 aydır. Yedeklik yükümlülüğünün ciddi olarak uygulandığı ülkede askerlik neredeyse bir ömür boyu bireyin hayatının bir parçasıdır.

İsrail askeri elitinin tavsiyeleri karar alıcılar için her zaman en öncelikli veri olagelmıştır. Ulusal istihbarat değerlendirmelerinde bir teamül olarak ordunun görüşü öne çıkar. İsrail’de emekli ordu mensuplarının devlete ait şirketlerde ve siyasette önemli konumlara gelmelerindeki kolaylık dikkat çekicidir. Kuruluşundan bu yana başta Araplarla ilişkiler olmak üzere ülkenin temel politikalarını belirleyen siyasi elit çoğunlukla asker kökenlidir.

İsrail Savunma Kuvvetleri ülkeye yeni göç eden Yahudilerin İbranice öğrenmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Ayrıca bu insanların İsrail’in toplum yapısına problemsiz uyum sağlayabilmesi için yoğun seminer programları ve geziler düzenleyerek göçmenlikten yurttaşlığa geçişin sadece kâğıt üzerinde kalmaması yönünde çaba göstermektedir. Tüm bunlara ek olarak, ülkedeki Yahudi toplumunun çok farklı kesimlerinden insanların uzun süre aynı çatı altında bulunduğu ordu bir savunma aktörü olmanın yanı sıra konstrüktivist yaklaşım itibarıyla da bir ulus inşacısı (Kaplan, 2012) olduğunu söylemek mümkündür.

Özelde İsrail Savunma Kuvvetleri’nin, genelde İsrail’in güvenlik zihniyetinin oluşumunda ve seyrinde hem tarihi hem de dini etkiler söz konusudur. Tarihi referanslardan en önemlisi Masada direnişidir. Yahudi tarihçi Yosef Flavius’un kayıtlarına göre, M.S. 66-73 tarihleri arasında Romalılara karşı gerçekleşen ayaklanma başarısız olur ve Mabet’in yıkılması ile sonuçlanır. Buna rağmen aralarında kadın ve çocukların da olduğu yaklaşık bin kişilik bir Yahudi topluluğu Masada kalesine sığınır ve burada üç yıl boyunca Roma ordusuna direnir. Nihayet kalenin düşeceği anlaşıldığında direnişçiler önce kadın ve çocukları öldürür ardından da intihar ederler. Takip eden asırlar boyunca Yahudilerin kolektif hafızasından neredeyse silinen bu olay Siyonizm’le birlikte geçen yüzyılda akademik ilgi konusu olmuştur. Romalılara karşı verilen bu kahramanca mücadele “Yeni Yahudi” kimliğini çerçevelemeye çalışan Siyonizm’in sembol anlatıları arasına girmiştir.

Masada anlatısında ortaya konan kuşatılmışlık - kahramanlık söylemi İsrail kolektif kimliğinin ve onun en temel unsurlarından biri olan güvenlik politikalarının dokunmasında önemli bir enstrümandır. Örneğin ordunun liseli gençlerle ilgilenen Gadna adlı gençlik taburları birimi, Masada’nın öğrencilere anlatılması için özel çaba göstermiştir. Okullarla işbirliği içinde sürdürülen bu çalışmada amaç gençleri İsrail ordusunun genel psikolojik iklimine hazırlamak olmuştur (Ben-Ari ve Lomsky-Feder, 1999:12). Görüldüğü üzere İsrail’in kuşatılmışlık psikolojisi 1948’de başlayan bir mesele olmayıp iki bin yıllık bir tarihsel derinliğe sahiptir. “Masada bir daha asla düşmeyecek!” (Zerubavel, 1994:80) ulusal bir slogandır. Bu arka plan tahlil edilmeden İsrail toplum, devlet ve ordusunun doğru olarak anlaşılması son derece güç olacaktır.

Din de benzer şekilde hem bir toplumsal meşruiyet kaynağı hem de güvenlik konseptinin önemli bir dayanak noktası olagelmıştır. İsrail ordusu geliştirdiği pek çok silah ve operasyon adlandırmalarında dini sembollerden istifade etmektedir. “Tanrının arabası” Merkeva tankı, “Küçük Davut” Davidka havan topu, Gabriel füzesi, Jericho, Uzi tabancaları ve Savunma Sütunu gibi isimlendirmeler bu ilişkiyi açıkça örneklemektedir. Böylece güvenlik algısı dini sembollerle beslenmekte ve bir motivasyon unsuruna dönüşebilmektedir.

Din ve güvenliğin kesiştiği alan sadece sembollerle sınırlı değildir. Savunma politikaları İsrail’deki din – devlet ilişkilerinin karmaşık doğasından payına düşen gerilimi almıştır. Askeri etik ve savaş hukuku konusunda Yahudi inancının ne derece etkili olması ve nasıl anlaşılması gerektiğine dair yoğun bir tartışma (Balcı, 2007) söz konusudur. Eski Ahit’in savaş emirleri son derece şiddetlidir¹. Savaşa dair ayetlerin nasıl yorumlanması gerektiğine dair tartışmalarda tüm Yahudileri temsil eden ortak bir görüş yoktur. Bir grup söz konusu ayetlerin tarihsel bağlamı içinde düşünülmesi gerektiğini ve günümüz şartlarına uygulanmasının doğru olmayacağını savunmaktadır. Metinselci bakış açısına sahip olan bir kesime göre ise bu emirler her zaman ve zeminde geçerlidir. Tartışmanın diğer bir boyutu da söz konusu ayetlerde adı geçen düşman kavimler hakkındadır. Tarihselcilere göre bu kavim isimleri (Amelik, Hitit, Amor , Kenan , Periz, Hiv, Yevus) sadece o adla var olan topluluklar hakkındadır ve bunlar tarih sahnesinden çekilmiştir. Dolayısıyla hükümlerin günümüzde karşılığı yoktur. Karşıt görüş ise bu kavimlerin spesifik birer topluluk olmadan öte birer prototip olduğunu ve her çağda temsilcileri olabileceğini (Naziler, Araplar) iddia eder (Balcı, 2007).

Son olarak, savaşın kırmızı çizgileri ile ilgili yukarıda özetlenen *jus in bello* tartışmalarının yanı sıra nefsi müdafaa ve savaşa girmenin meşru dayanaklarının ne olduğuna dair ayrı bir *jus ad bellum* tartışması konusudur. Sözlü Tevrat olarak bilinen öğretilerin yazılı hale getirilmesinden oluşan Talmud’da geçen “eğer biri seni öldürmeye geliyorsa, daha erken davranıp sen onu öldür” prensibi (Balcı, 2007) vardır. Bu prensibin sadece İsrail politika yapıcılarını değil, Yahudi – Hıristiyan değerleri esas alan bir Amerikan elitini de derinden etkilediği bilinmektedir. Bu tartışmalarda hangi görüşün öne çıktığı İsrail savunma politikalarına doğrudan yansımaları olacağından, son derece önemlidir.

2.2. ULUSAL GÜVENLİK DOKTRİNSİZLİĞİ

Kurulduğu günden bu yana güvenliğine yönelik ciddi tehditlerle karşı karşıya bulunan İsrail’in tarihi boyunca herhangi bir ulusal güvenlik belgesinin olmadığı (IDC Herzliya, 2010:i) belirtilmektedir. Bu yaklaşıma göre ilk bakışta İsrail’in içinde bulunduğu kırılğan güvenlik iklimi ile çelişkili gibi görünen bu durum, aslında bizzat söz konusu iklimin bir sonucudur. İsrail’in kurucusu ve ilk Başbakanı Ben-Gurion’dan bu yana, güvenliğin İsrail için hayatiyeti gerekçesiyle; karar alma

¹ Bir kente saldırmadan önce, kent halkına barış önerin. Barış önerinizi benimser, kapılarını size açarlarsa, kentte yaşayanların tümü sizin için angaryasına çalışacak, size hizmet edecekler. Ama barış önerinizi geri çevirir, sizinle savaşmak isterlerse, kenti kuşatın. Tanrınız RAB kenti elinize teslim edince, orada yaşayan bütün erkekleri kılıçtan geçirin. Kadınları, çocukları, hayvanları ve kentteki her şeyi yağmalayabilirsiniz. Tanrınız RAB’bin size verdiği düşman malını kullanabilirsiniz. (Tesniye 20:10-14). Diğer bazı savaş ayetleri için bkz. Tesniye 20:10 – 14, Tesniye 20:17 – 19, Yeremya 51:20-23.

süreçlerinde analiz, değerlendirme ve planlamadan sorumlu olacak kurumsal yapılar yerine ülkenin güvenliğinden sorumlu sayılı isimlerden oluşan üst kadroların sonuç odaklı, pragmatik tercihleri etkili olmuştur. Yine konunun hayatîyetinden ötürü ortalama seçmen bu statükoyu sorgulamamayı tercih etmiştir. Ne var ki bu duruma itirazlar da yok değildir.

Çağımızda düşmanın topyekûn imhası söz konusu değildir. Günümüzde savaş başlı başına bir amaç olmayıp, kalıcı anlaşma yoluyla politik kazanımlar elde etme kabiliyetini geliştirmek için başvurulabilecek bir araçtır. Bu açıdan bakıldığında İsrail'in diplomatik kazanımlara çeviremediği bir askeri üstünlüğün ülkeye ne derece faydalı olduğu ve bunu gidermenin yolları tartışılmaktadır (IDC Herzliya, 2010:4). Bu görüşü savunanlara göre askeri ve diplomatik sonuçlar arasındaki makasın en bariz örneklerinden biri 2006'da İsraili askerlerin kaçırılmasıyla başlayan İsrail – Hizbullah Savaşı'dır. İsrail hükümeti tarafından savaşı soruşturmakla görevlendirilen Winograd Komisyonu "siyasi ve askeri kademelerde vahim stratejik planlama ve stratejik düşünce hataları ve koordinasyon eksikliği" (IDC Herzliya, 2010:6) bulgularına dayanarak İsrail'in güncellenmiş bir güvenlik stratejisi olmayışını eleştirmiştir. Komisyona göre Hizbullah'ın asker kaçırma eylemine hızlı ve yerinde karşılık verilemeyişinin nedeni, İsrail'in kapsamlı bir güvenlik stratejisinin olmayışındır. Strateji yokluğunda Hizbullah'ın eylemine sert bir karşılık verilmiş ve karar alma sürecinde karşılıklı güç dengesi, Lübnan sınırına yakın bölgelerde yaşayan halkın hazırlıksızlığı gibi veriler dikkate alınmamıştır (Winograd Komisyonu, 2007:7). Daha önce benzer bir durum Arap-İsrail (Yom Kipur) Savaşı'nda yaşanmıştır. Dönemin İsrail liderleri Arapların konvansiyonel savaşta galip gelebileceklerini kabul ettikleri şeklinde genel bir algı ile Mısır'ın savaş öncesindeki askeri hazırlıklarını ciddiye almamışlardır. Savaşın sona eren Agranat Komisyonu bu durumun nedeni olarak gördüğü İsrail karar alma süreçlerinin kişilere bağlı doğasının değişmesi gerektiğini (IDC Herzliya, 2010:i) savunmuştur. Sonuçları dikkate alındığında 2009 yılındaki Gazze bombardımanının da benzer bir durum olduğu düşünülebilir. Yukarıdaki tablo esas alındığında İsrail güvenlik zihniyetinin bir kişisellik – kurumsallık gerilimi yaşadığı görülmektedir. Kişisel yapılarda belli bir kişi veya grubun içinde buldukları çevreyi şekillendirme kabiliyetleri söz konusu iken kurumsal yaklaşımda aktöre tanınan hareket alanı veri olarak alınır ve *o alan içinde* çözüm üretmesi beklenir. Güçlü bir kurumsal yapı birey veya grubun karar almadaki serbestliğini azaltacaktır (IDC Herzliya, 2010:i). Buna karşın beşeri algı seçiciliği veya önyargılardan kaynaklanan hatalarda da azalma görülecektir.

Bir başka açıdan, doktrinsizliğin de duruma özel bir doktrin olabilme ihtimalini dikkate almakta fayda vardır. İsrail'in nükleer silahlarla ilgili tutumu bu olasılığı destekler niteliktedir. Başbakan Ben Gurion'dan bu yana nükleer kapasite ve hedefler konusunda "kasıtlı belirsizlik" politikası güdülmekte, bir nükleer silahın varlığı teyit edilmediği gibi ret de edilmemektedir (Cochran, 1996:321). Büyük resme bakıldığında, İsrail güvenlik elitinin öngörülebilir bir aktör olmamayı stratejik bir değer kabul ederek hem konvansiyonel hem de nükleer sahayı kapsayan geniş bir belirsizlik politikasını benimsediklerini ve koruduklarını düşünmek de mümkündür. Böylece bilinmenin muhatap algılarda oluşturacağı netlik yerine, belirsizliğin bu algılarda meydana getireceği tedirginlik tercih sebebi olabilmektedir.

İsrail'in her ne kadar açıklanmış bir güvenlik konsepti olmasa da geçmiş uygulamalara bakıldığında iki önemli ilkenin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki caydırıcılık faktörüne ilişkindir. İsrail Savunma Kuvvetleri; stratejik olarak savunmaya, taktik ve operasyonel olarak ise saldırıya programlı bir yapıdadır. Caydırıcılık; donanım itibarıyla yerli ve üstün eğitim, teknoloji ve istihbarat kapasitesine, psikolojik olarak da İsrail'in mevcut "yenilmezlik" imajına (Boardman, 2007:2) dayanır. Belirsizlik politikası ile ortaya çıkan öngörülemez halinin de caydırıcılığın önemli bir psikolojik bileşeni olması söz konusudur. Tüm bu unsurların meydana getirdiği caydırıcılığın temel savı (Boardman, 2007:2) şu şekilde özetlenebilir: a) İsrail'in kendi barış koşullarını dayatmasını mümkün kılacak derecede kapsamlı bir askeri galibiyet elde etmesi mümkün değildir. Dolayısıyla savaşı başlatan taraf olması izah edilemez. b) İsrail'in düşmanları savaşı başlatma kararı alabilirler ama seyrini ve sonucunu belirleyemezler. Savaşın kendilerine maliyeti tüm potansiyel kazanımların toplamından fazla olacaktır.

İkinci olarak seçeneksizlik ilkesi dikkat çekmektedir. Seçeneksizliğin temel savları ve bu savlara bazı itirazlar (IDC Herzliya, 2010:8) şunlardır: a) Mevcut durum kalıcı bir barış olmayıp İsrail'in askeri üstünlüğünün düşmanlarına dayatmış olduğu bir "savaşın yokluğu" halidir. Dolayısıyla sürekli ve yüksek derecede askeri teyakkuz durumu kaçınılmazdır. b) İsrail sürekli olarak kendisini yok etmek isteyen düşmanlarla çevrili olarak yaşamaya devam edecektir (Bu argüman Mısır ve Ürdün ile yapılan barış anlaşmalarını izah edememektedir). c) İsrail'in savunması başka bir devlet veya güce emanet edilemez (Kökleri ikinci bir Holokost endişesine dayanan bu varsayımın ABD'nin İsrail'in güvenliğinde oynadığı rolle geliştiğini düşünenler vardır). d) Çatışma, coğrafi derinlikten yoksun bir ülke olan İsrail'in toprakları dışında tutulmalı, topyekûn savaş veya düşük yoğunluklu iç savaşa izin verilmemelidir (Ne var ki 2006 Lübnan ve 2008 Gazze savaşları İsrail topraklarını hedef alan roket saldırıları ile doğrudan hissedilmiştir).

Anılan savlar dikkate alındığında İsrail'in sürekli bir gerilim sürecini yönetmek durumunda olduğu, diğer bir ifade ile olağanüstü hal durumunun İsrail güvenlik algısında ön kabule dönüştüğü görülmektedir. Bu doğrultuda İsrail, bulunduğu coğrafyadaki yalnızlığını pragmatist dostluklara/münasebetlere yönlendirmek durumundadır. Kurulduğu yıldan itibaren İsrail'in bu arayışında en dikkat çeken ülkelerden biri ise Türkiye olmuştur.

3. İSRAİL GÜVENLİK POLİTİKASI BAĞLAMINDA TÜRKİYE

3.1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

Soğuk Savaş dönemi İsrail-Türkiye ilişkileri üç temel faktörün belirleyici olduğu bir denge üzerine kurulmuştur. Bu faktörler; Türkiye'nin bir Batı müttefiki olması, laik bir ülke olması ve Müslüman bir ülke olması şeklinde özetlenebilir (Bacık, 2010:7). Kuşkusuz, bu faktörlerin Türkiye'yi İsrail nezdinde farklı bir perspektife yerleştirdiği görülmektedir.

Öncelikle Türkiye, 2. Dünya Savaşı sonrası kurulan uluslararası düzende tercihini Batı'dan yana kullanmıştır. Sovyetler Birliği'nin 1940'lardan itibaren başta Boğazlar olmak üzere Türk topraklarında hak iddia etmesi karşısında kendini güvence altına almak isteyen Türkiye Cumhuriyeti'nin böyle bir tercihte bulunması şaşırtıcı değildir. Türkiye'nin ABD ile kurduğu yakın ilişkiler ve NATO üyeliğinin bir gereği olarak diğer Müslüman ülkelerden farklı bir İsrail politikası olmuş, Batı'nın İsrail'le ilgili genel çizgisinden ayrılması mümkün olmamıştır (Bacık, 2010:7). Kaldı ki Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk ülkelerden olduğu (TC Dışişleri Bakanlığı, 2013) bilinmektedir.

Öte yandan, Türkiye'de laiklik, sadece ülke içindeki din – devlet ilişkilerini düzenleyen anayasal bir ilke olmakla kalmamış, aynı zamanda ülkenin dış politikasında da belirleyici rol oynamıştır. Nitekim, dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) 1969'daki ilk toplantısına katılma arzusunun Türk Silahlı Kuvvetleri ve Cumhurbaşkanı'nın laiklik ilkesi gereği karşı çıkması üzerine gerçekleşemediği (Bacık, 2010:7) belirtilmektedir. Bu bağlamda laiklik, Türkiye – İsrail ilişkilerinin de önemli bir parametresi olmuştur. Bu yaklaşıma göre (Bacık, 2010:7) Kemalist elit iç politikada İslamcı unsurları dengelemek, dış politikada ise Araplarla arasındaki ideolojik mesafeyi belirginleştirmek amacıyla İsrail'le yakın olmayı tercih etmiştir.

Yine, Türkiye'nin büyük çoğunluğu Müslüman bir ülke olması, konu İsrail olduğunda ülkenin dış politika karar alıcılarının her zaman dikkate aldığı bir veri olmuştur. Bir diğer ifadeyle Müslümanlık faktörü Türkiye'nin İsrail politikalarının belirlenmesinde önceki iki faktörü dengelemiştir (Bacık, 2010:7). Örneğin Kudüs'ün 1967'de İsrail tarafından işgalinin ardından Kubbetü's Sahra'ya İsrail bayrağı çekilmesine Türkiye sert tepki göstermiş ve nihayetinde bayrak indirilmiştir. Benzer şekilde Kudüs'ün 1980'de İsrail tarafından “ebedi başkent” ilan edilmesi üzerine diplomatik ilişkiler maslahatgüzar seviyesine indirilmiş (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013) ve bu durum Filistinlilerle barış görüşmelerinin başladığı 90'lı yıllara kadar sürmüştür.

Özetle, Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi İsrail politikası bu üç faktörün oluşturduğu bir denge üzerinden yürütülmüştür. İkili ilişkilerin inişli çıkışlı seyrine rağmen bu üç faktörün belirleyiciliği değişmemiştir. İlişkiler bir bütün olarak dikkate alındığında, anılan faktörlerin resmin bütününe şekillendirdiğini söylemek mümkündür. İlişkilerin ABD-Sovyet rekabetinin gölgesinde yürütüldüğü ve her iki ülke için ikinci planda kaldığı bu dönemde 1958 tarihli istihbarat paylaşımına dair gizli anlaşma dışında kayda değer bir stratejik adım atılmadığı (Erkmen, 2011:83) öne sürülmektedir. İsrail'in Arap dünyasının etrafında yer alan Türkiye, İran, Etyopya gibi ülkelerle ikili ittifaklar kurma şeklindeki “çevreleme stratejisi”nin bir adımı olan bu anlaşma, dönemin başbakanları David Ben-Gurion ve Adnan Menderes arasında imzalanmıştır. Anlaşmaya göre (WINEP, 2006) her iki ülke kamuoyunu etkilemeye yönelik ortak halkla ilişkiler çalışmaları yapılacak, karşılıklı istihbarat paylaşımı sağlanacak ve askeri kapasiteler karşılıklı olarak desteklenecektir.

3.2. 90'LI YILLAR

90'lı yıllar Türkiye'nin İsrail politikalarını belirleyen geleneksel dengenin terk edildiği bir dönem olmuştur. Özellikle 1995'te kurulan Refah – Yol hükümeti ile birlikte laiklik tartışmaları etrafında yükselen siyasi gerilim Türkiye'nin dış politikasına da yansımıştır. Askeri – bürokratik elit ve seçilmişler arasındaki anlaşmazlıklar sonucu Batıcılık belli ölçüde ve Müslümanlık referansı büyük ölçüde etkinliğini yitirmiştir. Bu dönemde laiklik Türkiye'nin İsrail politikasında tek belirleyici haline gelmiştir. Uluslararası ilişkilerin temel kabulleri dikkate alındığında bu durumun izahı güçtür. Örneğin (Bacık, 2010:8) realist yaklaşıma göre ülkelerin rejimleri ne olursa olsun dış politikada rasyonel davranış esas olmalıdır ve devletlerarası ilişkilerde ideolojik yaklaşımlardan kaçınılmalıdır. Türkiye'nin 90'lardaki İsrail politikasının önemli iç ve dış yansımaları olmuştur. Bir örnek vermek gerekirse (Taygar ve Yağcı, 1997) El – Aksa Camii'nin fanatik bir Hıristiyan tarafından kundaklanması üzerine gerçekleşen ilk İKÖ toplantısına laiklik gerekçesiyle katılmayan Demirel, bu kez 1997'de Cumhurbaşkanı sıfatıyla katıldığı İKÖ zirvesinde İsrail'le yakın ilişkilerinden ötürü Türkiye'ye yöneltilen sert eleştirilere muhatap olmuş ve zirve bitmeden Türkiye'ye geri dönmek zorunda kalmıştır.

Söz konusu dönemdeki İsrail-Türkiye yaklaşımının tamamen ideolojik olduğunu iddia etmek güçtür. İdeolojik tercihin ötesinde, son derece statik ve öngörülebilir bir uluslararası iklim olan Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla her iki ülkenin bölgedeki yalnızlık ve çevrelenmişlik algısının altını çizmek gerekir (Oğuzlu, 2009:16). Elbette salt psikolojik gerekçeler de yaklaşmayı tek başına açıklayamaz. Dönemin şartları dikkate alındığında işbirliği için bir dizi anlaşılır ve somut gerekçenin varlığı göze çarpmaktadır. Örneğin (Erkmen, 2011:89) 1990'lardaki terörle mücadele faaliyetlerinde yaşandığı öne sürülen insan hakları ihlalleri nedeniyle ABD ve AB Türkiye'ye yönelik silah satışlarına ciddi kısıtlamalar getirmişlerdir. Buna karşın, Türkiye'nin dostluğu sayesinde bölgedeki meşruiyetini artırmak isteyen İsrail'in askeri donanım ve teknoloji sağlamayı kabul etmesi iki ülkenin yaklaşımında önemli bir etken olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu dönemde Türkiye'nin Suriye ve Yunanistan ile ilişkilerinin gergin olduğu ve her iki ülkenin PKK'ya önemli destekler sunduğu hatırlandığında İsrail ile işbirliği geliştirmenin Türkiye açısından konjonktürel bir önemi de söz konusudur. Son bir değerlendirmeye (Bacık, 2010:11) göre de ABD Kongresi'nde her yıl gündeme gelen Ermeni soykırımı tasarısına

Türkiye'nin kendi sınırlı lobi gücü ile karşı koyamaması, Washington'daki İsrail lobisine ve dolayısıyla İsrail'e ciddi bir yakınlığı gerekli kılmıştır.

Öte yandan İsrail-Türkiye yakınlaşmasını mümkün kılan önemli bir faktör de İsrail ve Filistin arasında 1993'te başlayan Oslo barış sürecinin bölgede oluşturduğu iyimser havadır. Bu sayede Türkiye için hem Arap ülkeleri ve İsrail'le aynı anda temas kurmak nispeten daha kolay hale gelmiştir (Oğuzlu, 2009:15). Bir diğeri ise her iki ülkenin Ortadoğu'da statükoyu korumak istemelerine karşın Orta Asya'ya revizyonist bir bakış açısıyla yaklaşmalarıdır. Somutlaştırmak gerekirse, Türkiye; Hatay, Kıbrıs ve Irak'ın toprak bütünlüğü gibi konularda mevcudun muhafazasını öncelerken İsrail de Golan, Gazze, Batı Şeria ve Doğu Kudüs konularına aynı şekilde yaklaşmaktaydı. Soğuk Savaş'ın ardından baştan şekillenmekte olan Orta Asya ise güvenlik ve enerji açısından taşıdığı önemden dolayı her iki ülkenin de söz sahibi olmak istediği ve bu yönde güç birliğine gittiği bir coğrafya olmuştur (Erkmen, 2011:87). Son olarak, bu dönemdeki ikili işbirliğinin arka planında Clinton yönetiminin Ortadoğu'da barışın sağlanması için İsrail'e kayıtsız şartsız destek vermekten kaçınmasını aramak gerekir. Silah kısıtlamaları ile Türkiye'yi İsrail'e iten ABD'nin, İsrail'i de bir derece yalnız bırakmak suretiyle Türkiye'ye yönelttiği (Oğuzlu, 2009:7) değerlendirilmektedir.

3.3. 2000'Lİ YILLAR

2000'li yıllara gelindiğinde ise Türkiye'nin iç ve dış politika dinamiklerinde ciddi bir dönüşüm göze çarpmaktadır. 1999 yılından başlayarak AB adaylık sürecinin gereği olarak yapılan birtakım düzenlemeler askeri- bürokratik elitin gücüne belli ölçüde sınırlamalar getirmiştir. Bu çerçevede ilerleyen süreçte, Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ve Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) gibi dış politika yapım sürecini doğrudan etkileyen kurumların sivilleşmesi sağlanmıştır. Bürokrasinin çekildiği alanı seçilmişler doldurmaya başlamış, bu sivilleşme ve şeffaflaşma sonucu dış politika kararları ortalama seçmenin etki alanına girmiştir. Sivillerin dış politika kararlarına etkisi temsili mekanizmalarla sınırlı kalmayıp; medya, araştırma merkezleri, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu geniş bir yelpaze üzerinden karar alıcılara ulaşabilir hale gelmiştir. Bu kapsamda karar ve uygulama sürecine eklenen yeni girdiler Türkiye'nin genelde dış politikasında, özelde de Ortadoğu ve İsrail'e bakışında ciddi değişiklikler meydana getirmiştir.

Türkiye bu yıllarda 2000'e kadar sabit veri olarak kabul ettiği Ortadoğu'yu değişken bir veri olarak görmeye başlamıştır. Türkiye'nin hedefindeki değişim; ideoloji, mezhep ve ulus aidiyetleri eksenlerinde düşman kamplara bölünmüş bir Ortadoğu'dan ziyade ekonomi ve kültürel işbirliğinin esas olacağı bütünleşmiş bir Ortadoğu (Laçiner, 2011:56) olarak tanımlanmıştır. Bu dönemdeki gelişmeleri daha somut olarak özetlemek gerekirse; Yunanistan'la "komşuluk" öne çıkarılmaya çalışılmış, Adana mutabakatı sonrası Suriye ile yumuşayan ilişkiler iletilemiş, Irak'taki tüm aktörlerle temasa geçilmiş, İran'la enerji ve güvenlik konularında işbirliğine gidilmiştir. Tüm bu gelişmeler sonucu Türkiye, Ortadoğu söz konusu olduğunda giderek daha az "İsrail gibi düşünür" hale gelmiştir. Bu zihniyet farklılaşması pratiğe de yansımış, İkinci İntifada'dan başlayarak Lübnan, Gazze, Davos ve son olarak Mavi Marmara krizleri ile ilişkiler çıkmaza girmiştir.

3.4. ÇEVRELEME 2.0

1950'lerde Ben Gurion tarafından savunulan çevreleme stratejisi (Lindenstrauss ve Guzansky, 2012), birinci planda Arap olmayan devletler (Türkiye, İran, Etiyopya) ve ikinci planda ise yine Arap olmayan azınlıklarla (Sudanlı Hıristiyanlar, Iraklı Kürtler, Lübnanlı Maruniler, Suriyeli Dürziler) oluşturulacak gizli, düşük resmiyete dayalı, ikili ittifaklar yoluyla Arapları çevreleme düşüncesine dayanmaktaydı. Bu strateji anti-Sovyet kazanımlar ifade ettiği için İsrail'in ABD tarafından yoğun olarak desteklenmesini sağlamış ve belli bir dönem başarıyla uygulanmıştır. İran devrimi ve Etiyopya'nın yaşadığı istikrarsızlıklar sonucu çevrelemenin iki önemli sacayağı olumsuz etkilenmiş, geriye Türkiye kalmıştır. İsrail benzer şekilde Hindistan ile Pakistan'ı, Orta Asya ile İran'ı, Sahra Altı Afrika ile Arap Afrika'yı dengelemeye çalışmıştır.

İsrail-Türkiye ilişkilerinin sorunlu bir seyir izlemeye başladığı 2002 yılından itibaren İsrail'in Türkiye'nin komşuları ile kurduğu ilişkiler yeni bir çevreleme hamlesi görüntüsü vermektedir. Bir dönem çevreleme stratejisinde İsrail'in ortağı olan Türkiye yeni versiyonda ise çevrelenen aktör konumundadır. Soğuk Savaş dönemindeki yarı gizli uygulamaya karşın stratejinin güncel versiyonu yüksek seviyede ziyaretler, anlaşmalar ve BM gibi çok taraflı zeminlerde işbirliği gibi çok daha görünür araçlarla uygulanmaktadır. Sözelimi Yunanistan ve Romanya ile askeri ilişkiler 2010 yılından bu yana ciddi ilerleme kaydetmiştir (Enginsoy, 2010). Yine geçtiğimiz yıl Kıbrıs Rum Kesimi ile enerji anlaşması imzalanmıştır. Azerbaycan'la savunma anlaşması imzalanmış ve vize muafiyeti sağlanmıştır. İsrail üniversitelerinde Ermeni soykırımını iddialarına dair çalışmalar öne çıkmaktadır ve konu 2008'den bu yana Knesset'in gündemine gelmektedir. Tüm bu temaslar sayesinde coğrafi derinlikten mahrum olan İsrail'in kara, hava ve deniz sınırları içinde icrası mümkün olmayan askeri eğitimler değişik ülkelerde gerçekleştirilmekte, bölgenin nabızı tutulmakta ve İsrail'in uluslararası prestiji takviye edilerek Türkiye'ye dolaylı baskı uygulanması (Lindenstrauss ve Guzansky, 2012) hedeflenmektedir. Ne var ki ABD dış politika önceliğinin Ortadoğu'dan Pasifik'e yönelmiş olması (Akgün, 2009:72) İsrail açısından görece bir yalnızlaşma anlamına gelmesi itibarıyla mevcut politikanın başarıya ulaşma ihtimalini azaltabilecek bir etkidir. Öte yandan Türkiye ile ilişkilerin düzeltilmemesi durumunda İsrail'in ulusal güvenlik stratejisinin neredeyse baştan tasarlanması gerekeceği (Bacık, 2012:3) de savunulmaktadır.

4. SONUÇ

İki ülke arasındaki bu gerilimin bölgedeki tüm ulusların yararı gözetilerek giderilebilmesi için doğru tahlil edilmesi gerekmektedir. Gerçekten de İsrail ve Türkiye arasındaki sorunları sadece kimlik ve ideoloji üzerinde izah etmek indirgemeci bir yaklaşım olacaktır. İki ülke ilişkilerinde zaman zaman iniş ve çıkışlar yaşanmıştır. Ancak son dönemde, eğilimi ne olursa olsun, Türkiye’de hiçbir hükümetin toplumun Ortadoğu ile ilgili hassasiyetlerine kayıtsız kalamayacağı bir siyasi iklim oluşmuştur. Bu konuda Türkiye’deki partiler arasında ancak bir üslup farkı söz konusu olacaktır.

İsrail karar alıcılarının, 2000 sonrası gelişmeleri incelerken gözden kaçırmaması gereken bir diğer nokta ise psikolojik faktördür. Türkiye Cumhuriyeti, 80 yıl sonra kapısını çaldığı Ortadoğu’da yüksek bir imparatorluk kredisi ve ciddi ümitlerle karşılaşmıştır. Bu tablo karşısında İsrail’in daha “feda edilebilir” görülmeye başlandığı ve bunun gelinen durumda etkili olduğu düşünülebilir. Bu paralelde hatırdan çıkarılmaması gereken bir diğer nokta da İsrail ile yaşanan krizin Türkiye’nin “herkesle konuşabilen ülke” rolünü belli ölçüde örselemiş olmasıdır. Türkiye’nin söz konusu rolü inşa etmesi ve sürdürmesi son derece zahmetli olmuştur. Gelinen nokta itibarıyla öngörülebilir bir gelecekte Türkiye’nin yerini alabilecek bir aktörün yokluğu, sadece ikili ilişkiler için değil bütün Ortadoğu’nun güvenliği açısından belirsiz bir süreci ifade etmektedir.

Güvenlik yaklaşımı itibarıyla İsrail’in tarihi, dini, toplumsal ve siyasi dinamiklerinin, olayların hızla güvenikleştirilmesi eğilimi sergileyen bir yapı oluşturdukları görülmektedir. Güvenliğin hayatiyetinden kaynaklanan bu eğilim, pragmatik bir karar alma mekanizması ile tatmin edilmekte, etkinliğin öne çıktığı bu yapıda verimlilik sorgulanmamaktadır. Türkiye ile ilişkilerin kopuşuna karşı takınılan tutum bunun bariz bir örneğidir. İkili ilişkilerin tamir edilemediği bu vetirede İsrail tarafından alternatif olarak ortaya konan strateji, Türkiye’nin kaybının daha küçük aktörlerden oluşan bir çevre halkasıyla giderilmesi yönündedir. Bu aktörlere dikkatle bakıldığında ise halkanın kırılabilirliği göze çarpmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Yunanistan ve Romanya’nın içinde bulunduğu Avrupa Birliği, ekonomik ve siyasi zorluklar içindedir. Ermenistan Türkiye tarafından sınırının kapatılmasından bu yana ciddi ekonomik çöküntü yaşamaktadır. Topraklarının beşte biri Ermenistan işgali altında olan Azerbaycan’ın ise Türkiye’ye rağmen böyle bir halkada yer almayacağı denli gönüllü olacağı tartışmalıdır. İkili ilişkilerin büyük coğrafi bağlamı olan bölgedeki değişimler de Türkiyesiz güvenliği tartışmalı kılmaktadır. İvme ve istikameti ne olursa olsun yeni Arap elitlerin İsrail politikalarını veri olarak almaları güçtür. Mısır’ın son İsrail operasyonlarına gösterdiği tepki bu yeni eğilimin ikna edici bir örneğidir. Küresel bağlamda ise ABD’nin Pasifik yöneliminin Türkiye’yi İsrail için tahmin edilenden daha da önemli kıldığı düşünülebilir.

Son tahlilde, Türkiyesiz bir İsrail güvenlik konsepti inşa edilebilse bile ciddi bir sürdürülebilirlik riski ile karşı karşıya kalınması kuvvetle muhtemeldir. Türkiye, ikili ilişkilerin gerilimli sürecinde ortaya koyduğu duruş ile İsrail’i bir tercih yapmak durumunda bırakmıştır. Anca geleneksel güvenlik yaklaşımı ile bu süreci yönetmekte zorlanan İsrail’in sergileyeceği tutum, Ortadoğu’da yeniden şekillenen ilişkiler dikkate alındığında, pragmatist ya da sıfır toplamlı yaklaşımlardan ziyade tüm tarafların kazanmasına imkan verebilecek bir esnekliğe doğru evrilmek durumundadır. Bölgenin iki önemli aktörü olan İsrail ve Türkiye’nin birbirine karşı konumlanmaları, Ortadoğu’daki yeni güç dengesinin belirleyicisi olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKGÜN, Birol (2012), “İsrail’in Gazze Saldırısı: Yeni Bölgesel Düzenin İlk Testi”, *Stratejik Düşünce*, sayı: 37, ss.38-73.
- ARI, Tayyar (2008), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, MKM Yayıncılık, Bursa.
- BACIK, Gökhan (2010), *Türkiye – İsrail: Geleneksel Dengenin Dinamikleri*, Zirve Üniversitesi Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul.
- BACIK, Gökhan (2012), *Turkey and the United States: What to Expect in Obama’s Second Term*, The German Marshall Fund of the United States.
- BALCI, Kerim (2006), “Hahamlar Meşru Savaş Doktrinini Tartışıyor”, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-20581-26-hahamlar-mesru-savas-doktrinini-tartisiyor.html>, Erişim Tarihi: 19.12.2012.
- BALCI, Kerim (2012), “İsrail’i bir arada tutan askerlik düzenlemesi çöküyor”, http://www.zaman.com/newsDetail_getNewsById.action?newsId=1317230, Erişim Tarihi: 19.12.2012.
- BARNETT, Michael N. (1996), “Identity and Alliances in the Middle East”, *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Peter J. Katzenstein (ed.), Columbia University Press, New York, pp.400-447.
- BAYLIS, John (2008), “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, (Çev. Burcu Yavuz), *Uluslararası İlişkiler*, sayı: 5 / 18, ss. 69 – 85.
- BEN – ARI, Eyal and LOMSKY – FEDER, Edna (1999) “Cultural Construction of War and the Military in Israel”, *The Military and Militarism in Israeli Society*, Lomsky-Feder and Ben-Ari (eds.), State University of New York Press, Albany, pp.1-34.
- BICC (Bonn International Center for Conversion), (2012), *Global Militarization Index*, http://www.bicc.de/fileadmin/Dateien/pdf/press/2012/Global%20Militarization%20Index%202012%20Fact%20Sheet_e.pdf, Erişim Tarihi: 05.01.2012.
- BOARDMAN, Yonny (2007), *The Debate on Israeli Security*, Leeds University, Leeds.

AKÇAY-ANLI

- CBU (The Central Bureau of Statistics), (2011), *Israel in Figures*, Israel.
- CIA World Factbook (2013), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>, Erişim Tarihi: 05.02.2013
- COCHRAN, Edwin S. (1996), "Deliberate Nuclear Ambiguity: An Analysis of Israel's Nuclear Strategy", *The Journal of Strategic Studies*, Vol: 19/ 3, pp.321-342.
- ENGINSOY, Ümit (2010), "Israeli military offsets Turkey's loss with Greece, Romania", <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=israeli-military-offsets-turkeys-loss-with-greece-romania-2010-09-29>, Erişim Tarihi: 19.12.2012.
- ERKMEN, Serhat (2011), "Türkiye İsrail İlişkileri: Stratejik İşbirliğinden Sorunlu ya da Zorunlu İlişkiye", *11 Eylül Sonrası Ortadoğu*, Sedat Laçiner ve Arzu Celalifer Ekinci (der.), USAK Yayınları, Ankara, ss. 79 – 113.
- GOLDBERG, Ben (2003), *Discourse of Religion on Politics in Israel: The Compatibility of Judaism and Democracy*, Lisans Tezi, New York.
- GREENBERG, Hanan (2012), "Barak refuses to exempt 1,000 haredim from IDF service", <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3515582,00.html>, Erişim Tarihi: 19.12.2012.
- HALPERIN-KADDARI, Ruth and YADGAR, Yaacov (2010), *Religion, Politics and Gender Equality among Jews in Israel*, Final Research Report prepared for the project Religion Politics and Gender Equality, Heinrich Böll Stiftung.
- IDC (Interdisciplinary Center) Herzliya, Argov Program in Leadership and Diplomacy, "A National Security Doctrine for Israel", Policy Paper, Lauder School of Government, Herzliya, 2010.
- JEPPEPERSON, Ronald L., WENDT, Alexander and KATZENSTEIN, Peter J. (1996), *Norms, Identity and Culture in National Security*, The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics, Peter J. Katzenstein (ed.), Columbia University Press, New York, pp.33 – 75.
- KAPLAN, Jonathan (2012), "The Role of the Military in Israel" [http://www.jewishagency.org/JewishAgency/English/Jewish+Education/Compelling+Content/Eye+on+Israel/Society/9\)The+Role+of+the+Military+in+Israel.htm](http://www.jewishagency.org/JewishAgency/English/Jewish+Education/Compelling+Content/Eye+on+Israel/Society/9)The+Role+of+the+Military+in+Israel.htm), Erişim Tarihi: 19.12.2012.
- LAÇİNER, Sedat (2011), "11 Eylül Sonrası Türkiye'nin Değişen İlişkileri", *11 Eylül Sonrası Ortadoğu*, Sedat Laçiner ve Arzu Celalifer Ekinci (ed.), USAK Yayınları, Ankara, ss. 41 – 78.
- LINDENSTRAUSS, Gallia and GUZANSKY, Yoel (2012), *Israel's Peripheral Pact*, <http://nationalinterest.org/commentary/israels-peripheral-pact-7091>, Erişim Tarihi: 19.12.2012.
- OĞUZLU, Tarık (2009), "Türkiye – İsrail İlişkilerinin Değişen Dinamikleri", *Ortadoğu Analiz*, sayı: 1 / 4, ss.14 – 21.
- ÖZMEN, Süleyman (2006), *İsrail ve Etnik Dini Çatışmalar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- TAYGAR, Süleyman ve YAĞCI, Yasin (1997), "İki Dünya Arasında Derin Yalnızlık", <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-3295-26-iki-dunya-arasinda-derin-yalnizlik.html>, Erişim Tarihi: 04.03.2013.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2012), "Türkiye İsrail İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 19.12.2012.
- WINEP (Washington Institute for Near East Policy), (2006), *Timeline of Turkish – Israeli Relations, 1949 – 2006*.
- Winograd Komisyonu Basın Bildirisi, 2007.
- ZERUBAVEL, Yael (1994), "The Death of Memory and the Memory of the Death: Masada and the Holocaust as Historical Metaphors", *Representations*, Vol: 45, pp. 72 – 100.